

Simona VYNIAUTAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

NOMENKLATŪRINĖ TARMĖS POŽYMIŲ VERTĖ PARIBINIŲ ŠIAURĖS ŽEMAIČIŲ POŽIŪRIU

Nomenclatural value of dialectal features from the point of view of marginal Northern Samogitians

Anotacija. Straipsnyje pristatomas nomenklatūrinės tarminių požymių vertės tyrimas šiaurės žemaičių požiūriu. Siekiama nustatyti, kokiais tarminėmis ypatybėmis šiaurės žemaičių telšiškių ir kretingiškių patarmių paribio vietoviai gyventojai suvokia kaip šias patarmes skiriančius požymius, ir nustatyti vienu dažniausiai minėtų požymių – afrikatų ir regresyvinės balsių asimiliacijos – nomenklatūrinę vertę. Analizuojant XXI a. pirmųjų dviejų dešimtmečių tarminę medžiagą – informantų garso įrašus – remiamasi dinamiškosios dialektologijos, perceptyviosios dialektologijos metodais.

Rezultatai rodo, kad pateikėjai įvardina gana įvairias fonetines ypatybes, tačiau, jų požiūriu, ryškiausiu tarminiu požymiu, skiriančiu šiaurės žemaičius, galima laikyti afrikatų *č*, *dž* atliepimą. Pagrindinio šiaurės žemaičių patarmių skiriamojo požymio – regresyvinės balsių asimiliacijos – diferencinė reikšmė apibrėžiama sudėtingiau. Kai kuriais atvejais šis požymis pastebimas gana lengvai ir įvardijamas kaip labai ryškus, tačiau gerokai dažniau yra sunkiai pateikėjų suprantamas kaip pagrindinė šiaurės žemaičių kretingiškių ir telšiškių patarmių atstovus skiriamoji ypatybė.

Pateikėjų nuostatos iš esmės atspindi didesnę artimumą Antano Salio tarmių klasifikacijai, kartu galėtų būti tam tikras regiolektinės, geolektinės struktūros padarinys.

Raktažodžiai: lietuvių kalba; šiaurės žemaičiai; tarminė diferenciacija; tarminių požymių nomenklatūra; tarminių požymių kaita; kalbinės nuostatos.

Abstract. This article presents research on the nomenclatural value of dialectal features from the point of view of Northern Samogitians. It attempts to identify the dialectal features that the residents of the marginal areas of the Northern Samogitian subdialects of Telšiai and Kretinga perceive as the distinguishing features of these subdialects, and to determine the nomenclatural value of some of the most frequently mentioned features – affricates and regressive vowel assimilation. The analysis of the dialectal material of the first two decades of the 21st century – the audio recordings of informants – is based on the methods of dynamic dialectology and perceptual dialectology.

The results show that the informants identify quite a variety of phonetic features, but from their point of view, the most distinctive dialectal feature distinguishing

Northern Samogitians is the correspondence of affricates *č* (/tʃ/) and *dž* (/dʒ/). The differential meaning of the main distinguishing feature of the Northern Samogitian subdialects – regressive vowel assimilation – is defined in a more complex way. In some cases, this feature is observed quite easily and is considered very distinctive, but much more often it is hardly perceived by the information providers as the main distinguishing feature of the representatives of the Northern Samogitian subdialects of Kretinga and Telšiai.

The informants' attitudes essentially reflect a greater closeness to Antanas Salys' dialect classification; at the same time, they could be the result of the regiolectal and geoelectal structure.

Keywords: Lithuanian; Northern Samogitians; dialectal differentiation; nomenclature of dialectal features; change of dialectal features; linguistic attitudes.

1. Įvadas

Šiaurės žemaičiai Antano Baranausko tarmių klasifikacijoje vadinti žemaičiais telšiečiais (Baranovskij 1898, 50; plačiau žr. Geržotaitė 2015, 139–143; 2016, 42–45; 2018, 177–179; Mikulėnienė 2018, 142–152); Antano Salio tarmių klasifikacijoje (patikslintas Kazimiero Jauniaus tarmių skirstymas) šis tarminis arealas įvardintas dounininkais (Salys 1933, 25–26, žemėlapis įklija; 1992, 30–36; Geržotaitė 2014, II žemėlapis ir komentaras; Mikulėnienė 2018, 142–152; Mikulėnienė, Čepaitienė 2023, 216–221), tačiau pagrindu smulkiau skirstyti šiaurės žemaičius netapo nė vienas tarminis požymis.

Tai padaryta 1966 m. Zigmo Zinkevičiaus ir Alekso Girdenio tarmių klasifikacijoje, kurioje iš esmės Salio dounininkų plotas padalintas į telšiškių ir kretingiškių patarmes, o jų pagrindiniu skiriamuoju požymiu pasirinkta regresyvinė balsių *i*, *u* asimiliacija (Girdenis, Zinkevičius 1966, 139–147), (žr. lentelę).

Šio požymio esmę sudaro skirtingas negalūninių trumpųjų balsių *i*, *u* atliepimas prieš aukštutinio pakilimo garsus (plačiau žr. Rokaitė 1961, 149–153; Girdenis 1962, 141–150; LKTCh 2004, 235–237 ir kt.; dar žr. Vyniautaitė 2021, 15–25). Šiaurės žemaičių kretingiškių patarmės plote balsiai *i*, *u* visais atvejais platinami (pvz.: [l̥ɐ.pʲɪ] ~ *lip̥i*, [gɔ.l̥ɪ] ~ *gul̥i*), o telšiškių – prieš trumpuosius ir ilguosius aukštutinio pakilimo garsus išlaikomi siauri (pvz.: [l̥ɪ.pʲɪ] ~ *lip̥i*, [gʊ.l̥ɪ] ~ *gul̥i*)¹. Regresyvinė balsių asimiliacija taip pat gali vykti

¹ Tarminiai pavyzdžiai užrašyti tarptautinės fonetinės abėcėlės (TFA) rašmenimis, pritaikytais lietuvių tarmėms (plačiau žr. Bakšienė, Čepaitienė 2024).

Lentelė. Žemaičių tarmės skirstymas pagal Z. Zinkevičiaus ir A. Girde-
nio tarmių klasifikaciją (fragmentas)

Eil. Nr.	Tarmės Skiriamieji požymiai	Žemaičių				
		Vakarų	Šiaurės		Pietų	
			Kretingiškiei	Telšiškiei	Varniškiai	Raseiniškiai
1	bk. <i>-uo-</i> * ~ (<i>ū, ou, ō</i>)	-	-	-	-	-
2	bk. <i>-uo-</i> * ~ <i>ū</i> (<i>ou, o</i>)	-	-	-	+	+
3	bk. <i>-aĩ-</i> ~ <i>aĩ</i> (<i>un, on</i>)	0	0	0	-	+
4	bk. <i>-ā-</i> ~ <i>a</i> (<i>ǝ</i> .)	0	0	0	0	0
5	bk. <i>-ie-</i> * ~ ilg. <i>arba</i> <i>pusilg.</i> (<i>trump.</i>)	0	0	0	0	0
6	bk. <i>-q-</i> * ~ <i>à</i> (<i>ū</i>)	0	0	0	0	0
7	bk. <i>-uo-</i> * ~ <i>ou</i> (<i>ō</i>)	-	+	+	0	0
8	bk. <i>gyvā</i> ~ <i>gīvā</i> (<i>gĩ va</i>)	0	0	0	0	0
9	bk. <i>-u-</i> * ~ <i>u/ǝ</i> (<i>o</i>)	0	-	+	0	0
10	bk. <i>-ė-</i> * ~ <i>ē</i> (<i>ē/ā</i>)	0	0	0	0	0
11	bk. <i>-à</i> : <i>-ù</i> ~ <i>-ā</i> : <i>-ū</i> (<i>v, v</i>)	0	0	0	0	0
12	bk. <i>-ie-</i> * ~ <i>ie</i> (<i>e</i> .)	0	0	0	0	0

„+“ rodo požymio buvimą, „-“ rodo požymio nebuvimą, „0“ – pagal nurodytą požymį tarmė neidentifikuojama.

* Kirčiuotoje negalūninėje pozicijoje, pvz., bk. *dúona* ~ *dúona* (: *dúna, dōuna, dōna*) ir kt.

** Nekirčiuotame skiemenyje prieš ilgą kirčiuotą galūnę, pvz., bk. *dienōs* ~ *de.nā.s, dienā.s* ir kt.

ir kitais atvejais: 1) kai balsiai *i, u* įeina į dvigarsių *il, ir, ul, ur*, dvibalsio *ui* sudėtį; 2) kai balsiai *i, u* yra kitos kilmės.

Remiantis naujausiais duomenimis, aiškėja, kad regresyvinės balsių asimiliacijos laikyti labai sistemiška negalima, fiksuojami kaitos procesai, dėl kurių šio požymio, kaip skiriamąjo, reikšmė mažėja (Vyniautaitė 2021). Taigi susiduriama su tarminių požymių realizacijos nenuoseklumu, nomenklatūrinės vertės kitimu, t. y. pirminiai (lengviausiai vartotojų pastebimi), antriniai (gana lengvai atpažįstami, todėl, kaip ir pirminiai, gali būti nesunkiai eliminuojami iš vartotojų kalbos) ir tretiniai (sunkiai pastebimi) tarminiai po-

žymiai, lietuvių tarmėtyroje iš dalies koreliuojantys atitinkamai su skiriamaisiais, būdingaisiais ir blankiaisiais požymiais, tačiau toks tarminių ypatybių skirstymas yra gana sąlygiškas, nes tie patys požymiai gali turėti nevienodą vertę, pvz., blankusis tarminis požymis gali tapti būdinguoju ar skiriamuoju, skiriamasis – būdinguoju ir pan. (Taeldeman 2005, 233–248; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014, 46–47; Mikulėnienė 2018, 119–121; 2019, 56–57; Aliūkaitė et al. 2020, 40).

Pabrėžtina, kad skiriamųjų ir būdingųjų tarminių požymių eliminavimas, skirtumų išryškėjimas dažniausiai per blankiąsias tarmines ypatybes daro įtaką tradicinių tarmių ir patarmių diferenciacijos mažėjimui, kuris sudaro palankias sąlygas tolesniam tarminių darinių – geolektų (regioninių kalbos variantų, išlaikiusių tam tikrą senųjų tarminių ypatybių pluoštą, bet pasižyminčių vietinio kalbos varianto raiškos įvairove ir neturinčių labai aiškių geografinių ribų), regiolektų (regioninės kalbos atmainų, atspindinčių tarminių kodų ir / ar bendrinės kalbos tarpusavio panašėjimą, susiformavusių kelių geolektų plote), regioninio standarto (išmoktosios tarmės atstovo bendrinės kalbos, išlaikančios blankiuosius tarmės bruožus) – formavimuisi (plačiau žr. Hoppenbrouwers 1983, 1–25; Bellmann 1998, 23–34; Auer 2011, 491; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014, 257–262; Mikulėnienė 2019, 56–57; Mikulėnienė 2020, 3).

Nomenklatūrinės vertės kaita gali būti ir viena iš priežasčių, kodėl tarminės ypatybės neretai yra kitaip suprantamos tarmės (ar tarminio varianto) vartotojų, negu kalbininkų. Šiuo straipsniu siekiama išsiaiškinti, kokias tarmines ypatybes šiaurės žemaičių telšiškių ir kretingiškių patarmių paribio vietovių gyventojai suvokia kaip šias patarmes skiriančius požymius, ir nustatyti vienus dažniausiai minėtų požymių – afrikatų ir regresyvinės balsių asimiliacijos – nomenklatūrinę vertę.

Reikšminga, kad tarminių požymių, tarminių variantų vartojimui, galimam jų (ne)išlikimui įtakos turi vietinių gyventojų požiūris, kalbinės nuostatos, kartu teikiančios papildomų duomenų kalbos variantiškumui ir kaitai suprasti, vertinti, padedančios kurti prognostinį modelį (plg. Garrett 2010, 15; Aliūkaitė et al. 2014, 130; Calaza Díaz et al. 2015, 284; Aliūkaitė et al. 2017, 19). Tapatinimasis su kretingiškių patarme ir, priešingai, atskirtis nuo telšiškių per pagrindinį šias patarmes diferencijuojantį požymį – regresyvinę balsių asimiliaciją – tirta Plūngės (LKA 156) gyventojų požiūriu, bet kitos ypatybės, jų nomenklatūrinės vertės šiuo aspektu dar nebuvo analizuotos (Vyniautaitė 2022, 292–308). Taigi šio tyrimo objektas yra platesnis.

Pabrėžtina, kad apskritai nemažas pluoštas kitų fonetikos ypatybių yra bendros tiek šiaurės žemaičių kretingiškių, tiek telšiškių tradicinėms patarmėms, nors esama ir ryškių skirtumų (plačiau žr. LKTCh 2004, 195–205, 235–269).

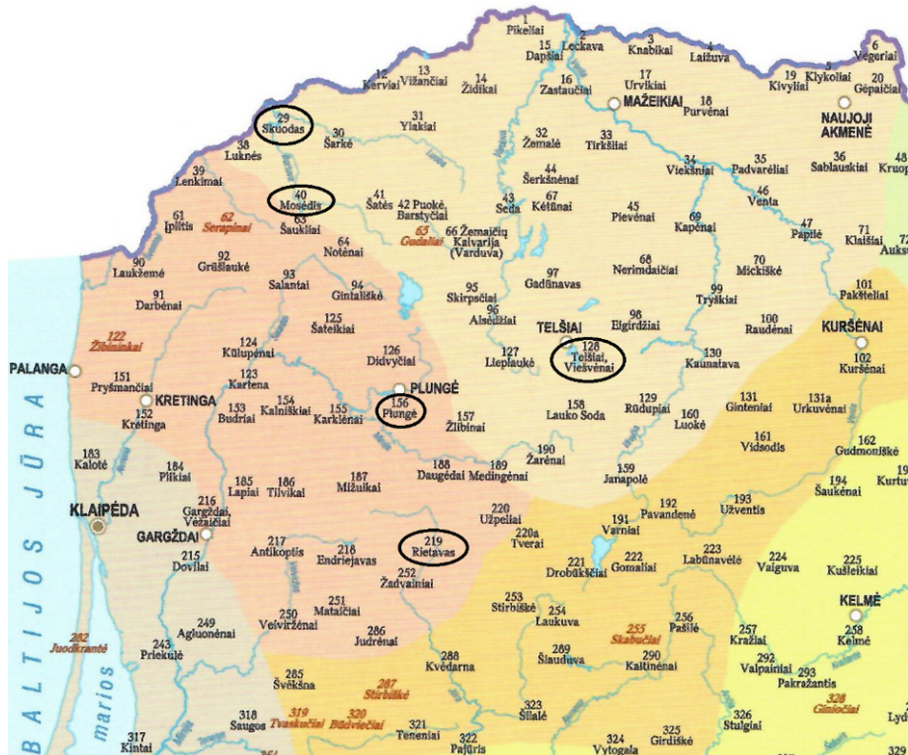
Straipsnyje remiamasi dinamiškosios dialektologijos, perceptyviosios dialektologijos metodais. Taikomas vienas iš Denniso R. Prestono perceptyviojo tyrimo modelio komponentų – konceptualiojo vertinimo užduotis (Preston 1999, xxxiv–xxxv; Preston 2010, 90; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, 95–96; Cramer 2016, 5–14). Kalbantis laisvu, dažniausiai tarminiu, kodu, informantų klausta apie tarminius šiaurės žemaičių telšiškių ir kretingiškių skirtumus – ar tokių apskritai yra, jei yra, kokios tarminės ypatybės rodo šį šiaurės žemaičių skirtingumą ir pan., taip pat užduota klausimų, susijusių su pagrindiniu skiriamuoju tarminiu požymiu – regresyvine balsių asimiliacija. Orientuotasi į kokybinę analizę siekiant užfiksuoti tam tikrą galimą tendenciją, todėl šį tyrimą būtų galima vertinti ir kaip žvalgomąjį, kurio rezultatus patvirtinti arba paneigti galėtų tolesni mokslo darbai.

Uždaviniai: 1) pasirinkti medžiagą iš interviu su informantais; 2) išanalizuoti Skuodo (LKA 29), Mósėdžio (LKA 40), Telšių (LKA 128), Plūngės (LKA 156), Rietavo (LKA 219) gyventojų kalbines nuostatas, susijusias su tarminių požymių (ne)atpažįstamumu; 3) įvertinti tarminių ypatybių nomenklatūrinę kaitą.

Tiriamąją medžiagą sudaro Skuodė (LKA 29), Mósėdyje (LKA 40), Telšiuosė (LKA 128), Plūngėje (LKA 156), Rietavė (LKA 219) (žr. 1 pav.) užfiksuoti garso įrašai: 2011–2012 m. įrašyta 48 val., 41 pateikėjas (14 vyrų, 27 moterys); 2019 m. duomenis sudaro 19 val., 26 pateikėjai (11 vyrų, 15 moterų). Iš viso 67 val. įrašų, 67 įvairaus amžiaus informantai: 26 (iki 50 m.), 41 (50 m. ir vyresni). Medžiaga saugoma Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centro Tarmių archyve.

Pasirinktos didesnės gyventojų skaičiumi šiaurės žemaičių patarmių paribio (ar netoli paribio esančios) vietovės, kurias hipotetiškai galima laikyti traukos centrais – stabiliais ir savarankiškais demografiniu, infrastruktūros požiūriu (plačiau žr. Vyniautaitė 2021, 36–34). Šių LKA punktų gyventojų vartojamuose tarminiuose variantuose taip pat analizuota pagrindinio šiaurės žemaičių skiriamąjo tarminio požymio – regresyvinės balsių asimiliacijos – realizacija (Vyniautaitė 2021).

Pateikėjai užšifruoti santrumpomis: pirmosios raidės nurodo LKA punktą (SKD – Skuodas, MS – Mósėdis, TL – Telšiaĩ, PLN – Plūngė, RT – Rietavas), antrasis raidžių trumpinys žymi pateikėjų lytį (M – moteris, V – vyras), skaitmuo nurodo tos pačios lyties skirtingus informantus.

1 pav. Tiriamosios šiaurės žemaičių telšiškių ir kretingiškių vietovės (žemėlapis fragmentas iš Meiliūnaitė 2014, IV žemėlapis ir komentaras)

2. Dažniausiai pastebimos fonetinės ypatybės.

Afrikatų išskirtinumas

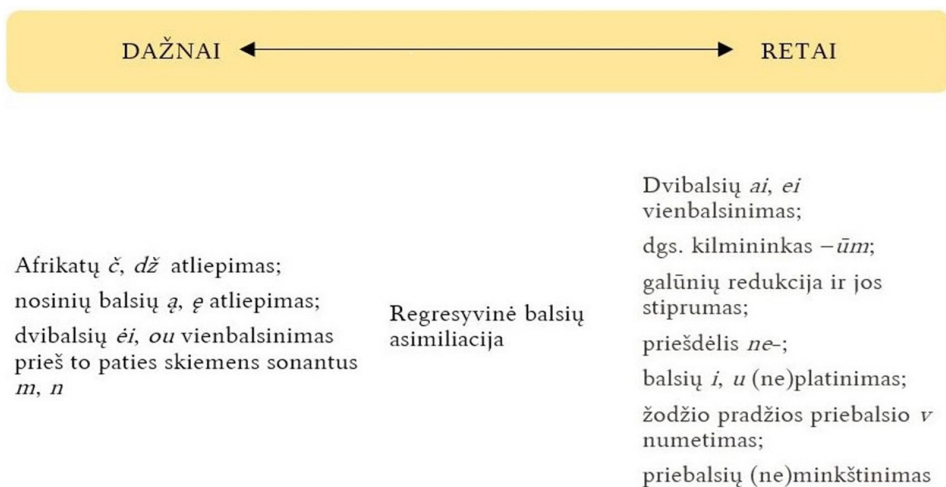
Dauguma informantų lengvai pastebi šiaurės žemaičių ir pietų žemaičių (kartais ir vakarų žemaičių) tarminių netapatumą, pvz.: *jau dūnininkā jau kēts dalīks jau tēn* (PLN_V1); *atvažioudava iš Laukuvuos, i nieka negali suprastē, ka jis kalba* (RT_M1); *tai labā labā jautās anuos tas dūnininkavēms, išskērtēnis* (PLN_M5); *no, žemaitis so trim tarmiem nikāp nesoširokouto*² (SKD_V1). Tai-gi logiška, kad atkreipdami dėmesį į skirtingų patarmių kalbinį kitoniškumą informantai yra linkę labiau pabrėžti būtent šią skirtį.

² Kadangi tyrime pateiktųjų realizuoti fonetiniai požymiai neanalizuojami, citatos pateikiamos supaprastintai – iš esmės remiantis žemaičių rašybos taisyklėmis (plačiau žr. Pabrėža 2017, 167–194).

Vis dėlto pastebimas ir šiaurės žemaičių patarmių ploto kalbinis netapatumas, nors užfiksuota gana daug atvejų, kai pateikėjai nenurodo konkrečių tarminių ypatybių, kurios, jų manymu, skiria šiaurės žemaičių patarmes. Informantai teigia, kad nekalbama visiškai vienodai, o tarminus skirtumus galima pastebėti įvairiose vietovėse, pvz.: *ka i ta žemaitiu kalba ne vėinuos rūšies, vėsuokiū īr* (MS_M1); *kai kuriuos žmuonis ka girdi, žinai, ka iš tuo krašta, bet turbūt ka iš kita miesta. <...>. Visi skērās – i Plungė, i Skuods, i Telšiai, i Rietavs* (RT_M3); *kėkvėinamė rajuonė īr vės kažkuokiū kėtuokiū dalīku* (PLN_M1). Iš esmės tarsi konstatuojamas tarminis kitoniškumas, tačiau ne visada detalizuojama, kaip jis yra išreiškias.

Iš tų atvejų, kai tarminiai požymiai įvardijami, dažnai minėti leksikos skirtumai, rečiau morfologijos, bet didžiausią pastebėtų tarminių skirtybių pluoštą sudaro fonetinės ypatybės, kurios ir yra lietuvių tarmių klasifikacijos pagrindas.

Informantai pastebėjo ne vieną požymį, kuris, jų manymu, vienaip ar kitaip skiria tam tikrų šiaurės žemaičių patarmių arealo vietovių gyventojų kalbą. Kai kurios ypatybės minėtos gana dažnai, kitos tik pavieniais atvejais (žr. 2 pav.).

2 pav. Tarminiai požymiai pateikėjų požiūriu

Nors įvardintos gana įvairios ypatybės, tačiau, pateikėjų požiūriu, ryškiausi tarminiu požymiu, pagal kurį galima atskirti įvairias šiaurės žemaičių vietas, galima laikyti afrikatų *č, dž* (< **tj, *dj*) atliepimą.

Ši ypatybė lietuvių tarmių klasifikacijose vertinta keleriopai. Baranausko tarmių aprašuose afrikatų tarimas nei kaip žemaičių–aukštaičių skiriamasis požymis, nei kaip žemaičių tarmės ypatybė nėra išskirtas, tačiau iš kitus kalbinius požymius iliustruojančių pavyzdžių matyti, kad skirtingas atliepimas fiksuotas ir apskritai šis požymis pastebėtas (Baranovskij 1898, 58; Geržotaitė 2015, 133–165; 2016, 44–45; Mikulėnienė 2018, 196–199).

Kitaip yra Jauniaus tarmių skirstyme, kuriame afrikatos laikomos vienu iš žemaičių–aukštaičių skiriamųjų požymių (greta *ė* tarimo), taip pat minimas šiaurės vakarų žemaičių dalijimasis į tris šnektas pagal afrikatų atliepimą (Jaunius 1911, 22–25; dar žr. Girdenis 2005, 32–33; Mikulėnienė, Trumpa 2008, 128–146). Šių tarmių skirstymą patikslinusio Salio klasifikacijoje junginių **tj, *dj* tarimas yra svarbiausias žemaičių ir aukštaičių skiriamasis požymis, kuris žemaičių plote atliepiamas skirtingai (Salys 1933, 22–25; 1992, 20–27).

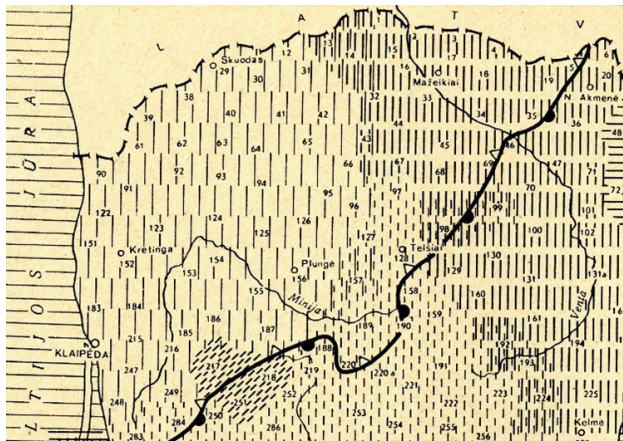
Zinkevičiaus ir Girdenio tarmių klasifikacijoje afrikatų atliepimas nebėra skiriamaoji ypatybė ir apskritai atsisakyta konsonantizmo, kaip tarmių skirstymo kriterijaus (Girdenis, Zinkevičius 1966, 139–147). Taigi šiam tarminiam požymiui lietuvių tarmių klasifikacijose teikta nevienoda reikšmė.

Remiantis ankstesniais tyrinėjimais, tarminiais duomenimis, literatūroje nurodomi keli žemaičių arealo plotai, kurių gyventojų kalbai būdingas nevienodas afrikatų atliepimas (LKT 1970, 19; LKA 1982, 93–96; LKTCh 2004, 198, 240, 257–258) (žr. 3, 4 pav.).

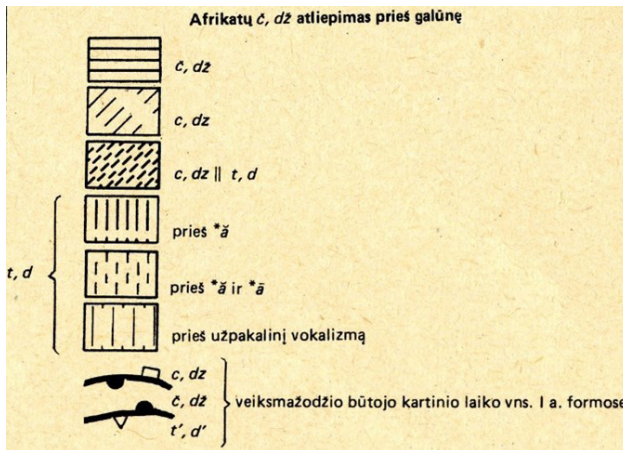
Pabrėžtina, kad esama skirties tarp tradicinių patarmių ir XXI a. gyvuojančių vietinių kalbos variantų, todėl dabartinė padėtis yra ar gali būti pakitusi, pvz., afrikatų atliepiniai *c, dz* nebetariami nei vadinamųjų žemaičių dzūkų plote (tarp Gargždų, Endriejavo, Judrėnų, Veiviržėnų), nei jokioje kitoje žemaičių tarmės arealo vietovėje³.

Kita vertus, afrikatų atliepimas per daug nesureikšmintas ir tiriant tradicines patarmes. Prieš daugiau negu keturis dešimtmečius žemaičių dzūkavimą analizavusio ir minkštųjų afrikatų ir *î, â* dažnumą šiaurės žemaičių patarmėse apskaiciavusio Girdenio teigimu, „be abejo, dėl to šiaurės žemaičių rišlioje

³ Kaip beveik visiškai išnykusi ypatybė, dzūkavimas vertintas jau ir gerokai anksčiau (Girdenis 2008, 13).

3 pav. Afrikatų č, dž atliepimas prieš galūnę šiaurės žemaičių patarmėse (žemėlapis fragmentas iš LKA 1982, Žemėl. nr. 80)

4 pav. Afrikatų č, dž atliepimas prieš galūnę šiaurės žemaičių patarmėse. **Legenda** (žemėlapis fragmentas iš LKA 1982, Žemėl. nr. 80)

kalboje afrikatų ir *t̪*, *d̪* vartojimo skirtumai nekrinta į akis: pavyzdžiui, niekur žmonės pajūrio žemaičių ribos nepastebi, nelaiko jos kokių tarmių skiriamuoju požymiu“ (Girdenis 1979, 116). Kitaip tariant, šis požymis nelaikytas statistškai, o tuo pačiu ir diferenciškai, reikšmingu.

Vis dėlto analizuojama XXI a. medžiaga rodo, kad pateikėjai gana gerai pastebi šią tarminę ypatybę savo kalboje ir / arba kitų vietovių gyventojų šnektose, pvz.: *Plungė jau skērās* <...>. *Anėi ir Telšē „paukščiou“, „žemaičiou“; vėituo „č“ ded „t“ – „paukštiou“, „žemaitiou“, „žemaitiu“.* *Naded „č“ raidies* (RT_M2); *aš sakīso ne „mačiau“, aš dā ton savībē „matiau“, mes čia netorem*

<...> i „medžiu“ aš nesakau, „mediu“, če mes vėsė dā tus, žėnuokėt, tebesam išlaikė (PLN_M3); pas mumis nesaka, vis dēltuo „č“ saka <...>, nesaka „matiau“ (TL_V1); negėrdo, tiktās atkreipiau diemesi, kad vat tas tuoks ne „č“, o „t“ daugiau⁴ (PLN_M5).

Dalis informantų ne tik nurodo afrikatų atliepimo skirtumus, bet beafrikates formas sieja su praeitimi, vyresniosios kartos atstovais, pvz.: *senās laikās no bova, mona baba irgi „žemaitiu“ sakīdava iš tėkrūju ir mona ta buočiaus jau mama, mona pruosenelė, irgi tēn vartuodavava tuokės galūnės, iš tuokiuos senesnies kartuos čia labiau, mon tēp atruoda. Buočė dar i dabā ton „žemaitiu“ tėkrā saka* (PLN_V2); *no, „medė“, „pjaunam medius“, bet tas „žemaitiu“ jau ī tuoki, maiīt, sena forma, jau rets katras. Vīresnė omžiaus jau tēp „žemaitiu“ pasakīs, nes vėsė jau saka „žemaičiu“ i vėskas* (TL_V2). Kaip matyti, ši ypatybė iš esmės yra archaizuojama, laikoma tradicinės tarmės (ar tarminio varianto su išlaikytu tradicinės tarmės ypatybių pamatu) bruožu, kurio dabartiniai žemaičiai beveik nevartoja.

Atkreipiamas dėmesys ir į dar vieną aspektą – tarminio požymio vartojimo dažnumą, pvz.: *žėnau, kad „mačiau“ reikiato sakītė „matiau“, bet tēp aš nedažnā tesakau* (PLN_V3). Iš dalies tai galėtų būti ypatybės priskyrimo vyresniosios kartos atstovams atspindys.

Reikšminga, kad kai kuriais atvejais afrikatų atliepimas tapatinamas su žemaitiškumu arba bendrinės kalbos poveikiu, t. y. beafrikatės formos suprantamos kaip žemaitiškos (ir tinkamesnės vartoti), o afrikatų vartojimas labiau siejamas su bendrine kalba arba suvokiamas kaip užsienio kalbos įtakos padarinys, plg.: *„matiau matiau“ – aš nežėnau, aš gal eso atpratosi, aš lig „mačiau“ sakau* (PLN_M1). *„Matiau“ jau turi pagalvuotė* (PLN_M4). *„Mačiau“ <...>, bet če jau īr suliteratūrints* (PLN_M1). *Mes jau sakuom dabar „mačiau“, bet jėgo Jūs nuorėt žemaitėškā, galem pasakītė „matiau“* (PLN_M2); *Degaičiai, Pavenčiai, tēn dar kas „čiai“ „čiai“, nier „čiai“ tuo vėsa, Degatė, Pavėntė, no, i tēp tuoliau, kor su „čiai“ vėsor, nier tuo „čiai“. Tas „čiai“ īr grīnā iš monguolu kažkor atnešts, tuo „čiai“ nier, bet ta „č“ raidie tai ana īr, bet tas „čiai“ tai vietuovardžiūs niekor anuo daleiskem nier* (TL_V1); *„jautiu“ reikiato, bet mes sakuom „jaučiu“* (TL_V1). Pabrėžtina, kad pastarojo pateikėjo šnekta nepriklauso pajūrio žemaičių plotui, kuriame ir prieš užpakalinės eilės balsius vietoj afrikatų turimi atliepiniai *t, d* (žr. 3, 4 pav.), afrikatos vartojamos dažniau (ir pats informantas teigė, kad jo gyvenamoje aplinkoje – Telšių apylinkėse – afrikatos

⁴ Apibūdinama kilusio iš Skuodo krašto žmogaus kalba.

vartojamos), tačiau kalbėjimas žemaitiškai ir žemaitiškumas vis tiek siejamas su beafrikatėmis formomis. Tikėtina, kad tam įtakos turi rašymas žemaitiškai, besiformuojanti žemaitiško rašto tradicija (Girdenis, Pabrėža 1998; Pabrėža 2017; 2018, 119–139), plg.: *nuors rašiom jau dabā kāp ī ta gramatika, jau nerašiom „mačiau“, „matiau“* (TL_V1).

Atsižvelgus į pateiktųjų pastebėjimus, ryškėja kelios tendencijos. Tai, kad informantai afrikatų atliepimą vertina įvairiais aspektais, iš esmės rodo gana gerai išvystytą gebėjimą kalbiniu (tarminiu) požūriu identifikuoti(s). Deklaruojamas požymio gyvybingumas, bet kartu samprotaujama apie beafrikates formas kaip archajiškas bei būdingas vyresnių žmonių kalbėsenai. Afrikatų atliepimas taip pat atspindi žemaitiškumą arba jį paneigia, atskleidžia tam tikrus tarmės kaitos procesus.

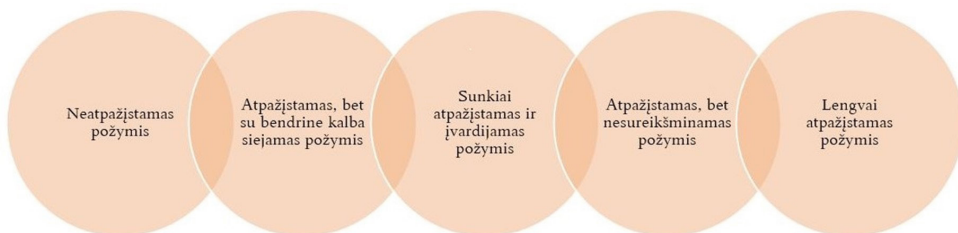
3. Regresyvinės balsių asimiliacijos vieta žemaičių tarminių požymių nomenklatūroje

Iš šiaurės žemaičių minėtų tarminių ypatybių, kiek sudėtingiau tampa apibrėžti regresyvinės balsių asimiliacijos diferencinę reikšmę. Viena vertus, šis požymis pastebimas gana lengvai ir suvokiamas kaip labai ryški ypatybė, kita vertus, gerokai dažniau yra sunkiai pateiktųjų įvardijamas kaip aiški skiriamoji ypatybė. Kitaip tariant, asimiliacijai priskirtos vertės yra labai nevienodos. Tai patvirtina plungiškių požūrio analizė, atskleidusi keleriopą balsių asimiliacijos nomenklatūrinį vertinimą, kai požymis laikomas:

- 1) skiriamuoju, pvz.: „šuni“ *če saka Telšē, telšēškē, Plungē saka „šoni“; o če „šuni“, če ī Telšē. Tēi īr labā rīškē, oi tas ī dēdēlē. Tas ī dēdēlē* (PLN_VID_M3); *Telšē sakītu „bulviu“, če sakīs „bolviu“ Plungie. Platelē, Plungē aiškiausē „bolviu“, aiškiausē „bolviu“, aiškiausē* (PLN_VID_M3);
- 2) blankiuoju, pvz.: *ēš tava kalbuos atruod, kad to netuolēi Plungēs če kažkor gēmē. <...>. Tēn daug nesiskēr* (PLN_VYR_V3). *Skouds tor skērtumu, bet Skouds panašē šnek* (PLN_VID_V2). *Anēi ī telšēškē, bet mes esam kretingēškē, bet tēi skērtomā, aiško, kad tēn anēi ī tuokēi, tori jau spēcelē klausītēis tēn vēina kēta garsa kažkor pamatītē, ka tēn skērās, jau tēp šnekont paprastā, tai...* (PLN_VYR_V3);
- 3) netarminės kalbos, pvz.: *kāp sakiet, „zoikis“, no ir „zuikis“ če jau labiau aukštaitēškieu, a nē, tai tuokiuos labiau literatūrēnēs kalbuos indielis če būto, a nē, i ton* (PLN_JAUN_V3) (plačiau žr. Vyniautaitė 2022, 292–308).

Kitų šiaurės žemaičių vietovių atstovų mintys patvirtina šį vertinimą. Informantai lyg ir pastebi regresyvinę balsių asimiliaciją, bet pripažįsta, kad ją nėra lengva identifikuoti, apskritai gana sudėtinga atpažinti patarmes, pvz.: *lėnguā neatskėro, pasiklīsto, bet, no, ī tuokėi žuodē <...>. Telšiūs nieks tēp nepatēmp, mes sakuom „rublis“, rublis onksčiau bova, „rublis“, vuo plungėškis jau „robliš“, „beški“*. (TL_V2); *jautās, ka ons ī kėtuoks, tiktās nēn identifīkoutē, kas čia īr kėtēp*. (TL_V3). *Jau, kuo gera, kad „ek sava šuni“, jau beveik „u“ i mes. Nuors aš žėnau, ka pasakē, ka „šoni“* (RT_M2); *bet ir Skouds... No, skoudiškis, bet kad ons bova tuos knīgas pristatīmē pas mūsu, no, mon, no, mon tēik maluonē ont dūšės, no, atruod, no, no, vėskon tēp kap kap mes šnek* (RT_M2). Taigi dažnai šiaurės žemaičių telšiškių ir kretingiškių tarminės ypatybės suprantamos labiau kaip panašios negu skirtingos. Pridurtina, kad šiaurės žemaičių kalbinį homogeniškumą patvirtino ir dialektometrijos metodais atliktas tyrimas, atskleidęs, jog regresyvinė balsių asimiliacija reikšminga tik kai kuriais atvejais, tačiau didesnės įtakos patarmių diferenciacijai neturi (Mikulėnienė et al. 2019, 229–270, 312).

Remiantis visų informantų pastabomis, galima išskirti keletą šios šiaurės žemaičių patarmių pagrindinės skiriamosios ypatybės (ne)atpažįstamumo atvejų (žr. 5 pav.).

5 pav. Regresyvinės balsių asimiliacijos (ne)atpažįstamumas pateikėjų požiūriu

Kardinaliai skirtingas pateikėjų vertinimas patvirtintų regresyvinės balsių asimiliacijos sudėtingumą. Darytina prielaida, kad kiti nurodyti tarminiai požymiai, ypač afrikatų atliepimas, informantų požiūriu, yra aiškesni, todėl ir lengviau atpažįstami. Neabejojama, kada afrikatų atliepimą galima priskirti tarminei raiškai, priešingai negu asimiliacijos atveju, kai ši ypatybė dažnai apskritai nelaikoma tarmine.

Įvertinus laiko perspektyvą, būtų galima teigti, kad afrikatų atliepimo ir regresyvinės balsių asimiliacijos santykis tarmių klasifikacijų ir nuostatų atžvilgiu yra priešingas (žr. 6 pav.).

6 pav. Afrikatų atliepimas ir regresyvinė balsių asimiliacija tarmių klasifikacijų ir nuostatų atžvilgiu

Iš esmės įvairiuose tarmių skirstymuose nuo afrikatų atliepimo laikymo itin reikšmingu tarminiu požymiu, galinčiu skirti ne tik žemaičių ir aukštaičių tarmes, bet ir žemaičius tarpusavyje, vėliau pereita prie didesnės diferencinės galios suteikimo regresyvinei balsių asimiliacijai, kuri, kaip minėta, Jauniaus ir Salio pastebėta, bet nesureikšmintą. Vaizdžiau tariant, šiems dviem požymiams yra būdingas apsiskeitimas vaidmenimis.

Atžvelgiant į dabartinius duomenis, vis dėlto labiau linkstama atkreipti dėmesį būtent į afrikatų tarimą, nors prieš kelis dešimtmečius neabejota, kad asimiliacija šiaurės žemaičių patarmių vartotojų paprastai yra atpažįstama (Girdenis 1981, 23). Informantų deklaruojamos nuostatos rodo, kad atpažįstamumas XXI a. yra labiau svyruojantis. Neatmestina, kad įtakos gali turėti ir tarminių požymių sudėtingumas, daugialypiškumas, pvz., regresyvinės balsių asimiliacijos paplitimo įvairavimas, varijavimas, tam tikros išimtys, kitoks balsių *i*, *u* siaurumas, nepriklausantis nuo asimiliacijos, kai kurių formų sutapimas su bendrinės kalbos raiška komplikuoja šio bruožo atpažįstamumą (Vyniautaitė 2022, 303–304). Remiantis pateiktųjų nuostatomis, afrikatų ir regresyvinės balsių asimiliacijos atliepimo santykis, tikėtina, toliau krypt afrikatų naudai, t. y. šis požymis bus dažniau, lengviau pastebimas, taip pat dažniau suprantamas kaip turintis didesnę diferencinę reikšmę.

Pabrėžtina, kad išsamūs viso šiaurės žemaičių patarmių arealo tyrimai galėtų patvirtinti arba paneigti šią hipotezę, atskleisti tarminių požymių nomenklatūrinės kaitos (ne)sistemingumą.

4. Išvados

XXI a. pirmųjų dviejų dešimtmečių tarminės medžiagos analizės rezultatai rodo, kad pateikėjai įvardina gana įvairias fonetines ypatybes, tačiau, jų požiūriu, ryškiausiu tarminiu požymiu, skiriančiu šiaurės žemaičius, galima laikyti afrikatų *č*, *dž* (< **tj*, **dj*) atliepimą.

Šis tarminis požymis vertinamas keliais aspektais – kalbinio (tarminio) tapatinimo(si), gyvybingumo ir archajiškumo, žemaitiškumo arba jo nebuvimo, kaitos. Tai įrodytų ypatybės reikšmingumą, nepaisant to, kad afrikatų atliepimas nenurodytas kaip skiriantis / galintis skirti būtent telšiškių ir kretingiškių patarmes, tačiau vietinių tarminių variantų skirtumams identifikuoti šis požymis tampa reikšmingas.

Regresyvinės balsių asimiliacijos diferencinė reikšmė šiuo atveju apibrėžiama sudėtingiau. Viena vertus, šis požymis pastebimas gana lengvai ir įvardijamas kaip labai ryškus, kita vertus, gerokai dažniau yra sunkiai pateikėjų suvokiamas kaip pagrindinė šiaurės žemaičių kretingiškių ir telšiškių patarmių skiriamoji ypatybė. Taigi tais atvejais, kai regresyvinė balsių asimiliacija suprantama kaip tarminis požymis, ji labiau laikoma būdinguoju. Informantų deklaruojamos nuostatos rodo ne tik šio požymio sudėtingumą, bet ir tai, kad asimiliacijos atpažįstamumas XXI a. yra labiau svyruojantis.

Hipotetiškai būtų galima teigti, kad afrikatų atliepimas ir toliau bus lengviau pastebimas bei dažniau suprantamas kaip turintis didesnę diferencinę reikšmę. Pateikėjų nuostatos iš esmės atspindi didesnę artimumą Salio tarmių klasifikacijai, kartu galėtų būti tam tikras regiolektinės, geolektinės struktūros padariny.

NOMENCLATURAL VALUE OF DIALECTAL FEATURES FROM THE POINT OF VIEW OF MARGINAL NORTHERN SAMOGITIANS

Summary

This article presents research on the nomenclatural value of dialectal features from the point of view of Northern Samogitians. It attempts to identify the dialectal features that the residents of the marginal areas of the Northern Samogitian subdialects of

Telšiai and Kretinga perceive as the distinguishing features of these subdialects, and to determine the nomenclatural value of some of the most frequently mentioned features – affricates and regressive vowel assimilation. The analysis of the dialectal material of the first two decades of the 21st century – the audio recordings of informants – is based on the methods of dynamic dialectology and perceptual dialectology.

The results show that the informants identify quite a variety of phonetic features, but from their point of view, the most distinctive dialectal feature distinguishing Northern Samogitians is the correspondence of affricates *č* (/tʃ/) and *dž* (/dʒ/).

The informants evaluate the correspondence of affricates according to various aspects – linguistic (dialectal) identification, vitality and archaicity, the presence or absence of the Samogitian character, and change. This would prove the significance of the feature. Despite the fact that the correspondence of affricates is not considered a distinguishing/potentially distinguishing feature of the subdialects of the residents of Telšiai and Kretinga in particular, this feature becomes significant for the identification of the differences between the local dialect variants.

The differential meaning of the main distinguishing feature of the Northern Samogitian subdialects – regressive vowel assimilation – is defined in a more complex way. In some cases, this feature is observed quite easily and is considered as very distinctive, but much more often it is hardly perceived by the information providers as the main distinguishing feature of the Northern Samogitian subdialects of Kretinga and Telšiai. It can be assumed that the other dialectal features indicated, especially the correspondence of affricates, from the informants' point of view, are clearer and therefore recognised more easily. The attitudes expressed by the respondents show not only the complexity of this feature, but also that the recognisability of assimilation is more fluid in the 21st century.

Therefore the current data indicates that it is the pronunciation of affricates that draws more attention. Based on the respondents' attitudes, it is likely that the correspondence of affricates will continue to be more easily observed and more often perceived as having a higher differential value.

Hypothetically, it could be argued that the informants' attitudes essentially reflect a greater closeness to Antanas Salys' dialect classification; at the same time, they could be the result of the regiolectal and geolectal structure.

LITERATŪRA

Aliūkaitė, Daiva, Rima Bakšienė, Jurgita Jaroslavienė, Gintarė Judžentytė, Asta Leskauskaitė, Jūratė Lubienė, Violeta Meiliūnaitė, Dalia Pakalniškienė, Vilija Ragaišienė, Regina Rinkauskienė, Janina Švambarytė-Valužienė, Jolita Urbanavičienė, Daiva Vaišnienė 2014, Punktų tinklo tankis geolingvistinės skirties aukštaičiai : žemaičiai požiūriu, in Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė (sud.), *XXI a. pradžios lietuvių tarmės*:

geolinguistinis ir sociolinguistinis tyrimas: žemėlapiai ir jų komentarai, Vilnius: Briedis, 129–196.

Aliūkaitė Daiva, Danguolė Mikulėnienė 2014, Geolektų ir regioninių dialektų formavimosi ypatumai Lietuvoje, in Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė (sud.), *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolinguistinis ir sociolinguistinis tyrimas: žemėlapiai ir jų komentarai*, Vilnius: Briedis, 257–262.

Aliūkaitė, Daiva, Danguolė Mikulėnienė 2016, Perceptyviosios dialektologijos instrumentai ir tyrimų kryptys: variantų arealai mentaliniuose žemėlapiuose (Biržų atvejis), *Acta Linguistica Lithuanica* 74, 89–120.

Aliūkaitė Daiva, Danguolė Mikulėnienė, Agnė Čepaitienė, Laura Brazaitienė 2020, *Lietuvių kalbos variantai: tyrėjo ir paprastojo kalbos bendruomenės nario perspektyvos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Aliūkaitė, Daiva, Danguolė Mikulėnienė, Agnė Čepaitienė, Laura Geržotaitė 2017, *Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Auer, Peter 2011, Dialect vs. standard: a typology of scenarios in Europe, in Bernd Kortmann, Johan van der Auwera (eds.), *The Languages And Linguistics Of Europe: A Comprehensive Guide*, Berlin: Mouton de Gruyter, 485–500.

Bakšienė, Rima, Agnė Čepaitienė 2024, *Tarptautinės fonetinės abėcėlės rašmenys lietuvių tarmėtyroje*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, <https://doi.org/10.35321/e-pub.135.tfa-lietuviu-tarmetyroje>.

Baranovskij, Antonij 1898, *Zamėtki o litovskom jazykě i slovarě*, Sanktpe-terburg: Tipografija Imperatorskoj Akademii Nauk, <https://www.epaveldas.lt/preview?id=LNb0A22D1E7> (2024 12 09).

Bellmann, Günter 1998, Between Base Dialect and Standard Language, *Folia Linguistica* 32 (1–2), 23–34.

Calaza Díaz, Laura, Soraya Suárez Quintas, Rosa M. Crujeiras, Alberto Rodríguez Casal, Xulio Sousa, José Ramón Ríos Viqueira 2015, A method for processing perceptual dialectology data, in Maria Jose Ginzo Villamayor, Jose Maria Alonso Meijide, Luis Alberto Ramil Novo (eds.), *ACTAS XII Congreso Galego de Estatística e Investigación de Operacións*, 282–291, https://www.researchgate.net/publication/283709757_A_method_for_processing_perceptual_dialectology_data (2024 12 09).

Cramer, Jennifer 2016, Perceptual dialectology, in *Oxford Handbook Topics in Linguistics*, Oxford University Press, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935345.013.60>.

Garrett, Peter 2010, *Attitudes To Language*, Cambridge: Cambridge University Press.

Geržotaitė, Laura 2014, Antano Baranausko tarmių klasifikacija (rekonstrukcija): žemėlapis ir komentaras, in Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė (sud.), *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolinguistinis ir sociolinguistinis tyrimas: žemėlapiai ir jų komentarai*, Vilnius: Briedis, II žemėlapis ir komentaras.

Geržotaitė, Laura 2015, Geolingvistinė Antano Baranausko lietuvių tarmių klasifikacijos analizė, in Vilija Ragaišienė, Violeta Meiliūnaitė (sud.), *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 4, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 133–165.

Geržotaitė, Laura 2016, *Lietuvos tarmių klasifikacijos tyrimas geolingvistiniu aspektu*, Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Lietuvių kalbos institutas.

Geržotaitė, Laura 2018, Nauji duomenys Antano Baranausko lietuvių tarmių skirstymo rekonstrukcijai, *Linguistica Lettica* 26, 174–190.

Girdenis, Aleksas 1962, Balsių asimiliacijos reiškiniai Tirkšlių tarmėje, *Kalbotyra* 4, 141–150.

Girdenis, Aleksas 1979, Žemaičių dzūkavimas: dabartinė padėtis ir istorija, *Baltistica* 15(2), 111–123.

Girdenis, Aleksas 1981, Šiaurės žemaičių fonemų dažnumai, *Kalbotyra* 32(1), 15–37.

Girdenis, Aleksas 2005, Kazimiero Jauniaus dialektologijos darbai (Transkripcija, klasifikacija, prozodija), in Saulius Ambrazas, Laima Grumadienė, Danguolė Mikulėnienė (sud.), *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 1, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 13–48.

Girdenis, Aleksas 2008, *Žemaičių dzūkai: tekstai su komentarais*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Girdenis, Aleksas, Juozas Pabrėža 1998, *Žemaičių rašyba*, Vilnius, Šiauliai: Žemaičių kultūros draugijos redakcija.

Girdenis, Aleksas, Zigmas Zinkevičius 1966, Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos, *Kalbotyra* 14, 139–147.

Hoppenbrouwers, Cor 1983, Het genus in een Brabants regiolect, *TABU, Bulletin voor Nederlandse Taalkunde* 13, 1–25.

Jaunius, Kazimieras 1911, *Lietuvų kalbos gramatika*, Peterburgas: Mokslų Akademijos Spaustuvėje, <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1R0000045662> (2024 12 09).

LKA – Kazys Morkūnas (ats. red.), *Lietuvių kalbos atlasas 2: Fonetika*, Vilnius: Mokslo, 1982.

LKT – Elena Grinaveckienė et al. (sud.), *Lietuvių kalbos tarmės: chrestomatija*, Vilnius: Mintis, 1970.

LKTCh – Rima Bacevičiūtė, Audra Ivanauskienė, Asta Leskauskaitė, Edmundas Trumpa (sud.), *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2004.

Meiliūnaitė, Violeta 2014, Optimizuoti „Lietuvių kalbos atlaso“ punktai: žemėlapis ir komentarai, in Danguolė Mikulėnienė, Violeta Meiliūnaitė (sud.), *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas: žemėlapiai ir jų komentarai*, Vilnius: Briedis, IV žemėlapis ir komentaras.

Mikulėnienė, Danguolė 2018, *Lietuvių tarmėtyra: genezė, raida ir paradigminiai lūžiai 1: Ikitarmėtyrinis laikotarpis. Lietuvių tarmėtyros pradžia: tarmių skyrimas, tyrimų perspektyvų užuomazgos ir jų tipai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Mikulėnienė, Danguolė 2019, Tarmiškumo bruožų nomenklatura: nuo tarminių požymių prie tarmiškumo žymenų, *Respectus philologicus* 35(40), 51–62, <https://www.zurnalai.vu.lt/respectus-philologicus/article/view/12716/11395> (2024 12 09).

Mikulėnienė, Danguolė 2020, Tarmiškumas kaip išmatuojamas dydis, *Lietuvių kalba* 15, <https://www.zurnalai.vu.lt/lietuviu-kalba/article/view/22434/21701> (2024 12 09).

Mikulėnienė, Danguolė, Agnė Čepaitienė 2023, Lithuanian dialect classifications, *Dialectologia. Special issue* 11, 207–235, <https://www.edicions.ub.edu/revistes/dialectologiaSP2023/documentos/1943.pdf> (2024 12 09).

Mikulėnienė, Danguolė, Agnė Čepaitienė, Rima Bakšienė, Laura Geržotaitė, Daiva Kardelytė-Grinevičienė, Asta Leskauskaitė, Violeta Meiliūnaitė, Simona Vyniautaitė 2019, *Dialektometrinis lietuvių tradicinių tarmių klasifikacijos pjūvis: žvalgomasis tyrimas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Mikulėnienė, Danguolė, Edmundas Trumpa 2008, Naujas žvilgsnis į Kazimiero Jauniaus tarmių klasifikaciją, in Saulius Ambrazas, Danguolė Mikulėnienė (sud.), *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 2, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 128–146.

Pabrėža, Juozas 2017, *Žemaičių kalba ir rašyba*, Šiauliai: Šiaulių universiteto bibliotekos Leidybos skyrius.

Pabrėža, Juozas 2018, Žemaitiško rašto ištakos ir tradicijos, in Rima Bakšienė, Nadežda Morozova (sud.), *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 5, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 119–139.

Preston, Dennis R. 1999, Introduction, in Dennis R. Preston (ed.), *Handbook of Perceptual Dialectology* 1, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, xxiii–xl.

Preston, Dennis R. 2010, Language, people, salience, space. Perceptual dialectology and language regard, *Dialectologia* 5, 87–131, <http://www.edicions.ub.edu/revistes/dialectologia5/> (2024 12 09).

Rokaitė, Birutė 1961, Kai kurie nauji žemaičių dounininkų tarmių fonetikos dalykai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 4, 141–155.

Salys, Antanas 1933, Kelios pastabos tarmių istorijai, *Archivum Philologicum* 4, 21–34.

Salys, Antanas 1992, *Raštai 4: Lietuvių kalbos tarmės*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija.

Taeldeman, Johan 2005, Polarisation revisited, in Frans Hinskens (ed.), *Language Variation – European Perspectives: Selected Papers From The Third International Conference On Language Variation In Europe (ICLaVE 3)*, Amsterdam: Benjamins, 233–248.

Vyniautaitė, Simona 2021, *Tarminio požymio statika ir dinamika: žemaičių regresyvinės balsių asimiliacijos atvejis*, Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Lietuvių kalbos institutas.

Vyniautaitė, Simona 2022, Regresyvinė balsių asimiliacija: nomenklatūrinė požymio kaita plungiškių požiūriu, *Acta Linguistica Lithuanica* 87, 292–308, <https://journals.lki.lt/actalinguisticallithuanica/article/view/2196/2300> (2024 12 09).

Zinkevičius, Zigmas 2006, *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Simona VYNIAUTAITĖ

Geolinguistikos centras

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5

LT-10308 Vilnius

Lithuania

[simona.vyniautaite@lki.lt]